

ve kasların gerilip gevşemesine imkân sağlayarak vücuda zindelik verdiği göz ardı edilmemelidir.

Namaz bütün varlıkların ibadet şekillerini içinde toplayan bir ibadettir. Kur'an-ı Kerim göklerde ve yerde olan her şeyin kendi varlık tarzına ve ifade biçimine göre Allah'ı andığını, O'na boyun eğerek secde ettiğini, O'nu övgü ile anıp yücelttiğini, dua ve ibadette O'na yakınlaşmaya çalıştığını bildirmektedir (er-Ra'd 13/15; en-Nahl 16/48, 49; el-İsrâ 17/44; el-Hac 22/18; en-Nûr 24/41). Metafizik bir bakışla dağların dikey, hayvanların yatay durumunda, besinleri kökleriyle aldıkları için bitkilerin başları aşağı vaziyette kendi varlık tarzlarına göre Allah'a ibadette buldukları dikkate alındığında insan da namaz sırasında kıyam, rükû ve secde hallerinde bu tesbihata katılmış olur (Hamîdullah, *İslâm'a Giriş*, s. 60).

Namaz aynı zamanda hata ve günah kirlerinden arınmanın bir yoludur. Zira şuurla kılınan her namaz aynı zamanda bir tövbe niteliği taşır. Günlük farz namazlara işaret eden Hûd sûresinin 114. âyetinde iyiliklerin kötülükleri gidereceği ifade edilir. Dolayısıyla beş vakit namaza devam edildikçe arada meydana gelebilecek küçük günahlar silinir. Nitekim Hz. Peygamber, beş vakit namazın iki namaz arasındaki küçük günahlara kefaret olduğunu (Buhârî, "Mevâkitü's-şalât", 4, 6; Müslim, "Tahâret", 14, 15) ve güzel bir şekilde abdest alıp beş vakit namazı vaktinde kılan, rükû, secde ve huşuunu tam olarak yerine getiren kimseyi Allah'ın affedeceğini belirtmiştir (İbn Mâce, "Şalât", 94; Ebû Dâvûd, "Şalât", 9). Diğer taraftan namazı "gözümün nuru" diye nitelendiren Resûl-i Ekrem (*Müsned*, III, 128, 199) günlük farz namazları bir insanın kapısının önünden akıp giden bir ırmağa, namaz kılmayı da bu ırmakta her gün beş defa yıkanmaya benzeterek nehirde günde beş defa yıkanan kimsede kir kalmayacağı gibi beş vakit namaz kılan kimsenin günahlarını Allah'ın sileceğini ifade etmiştir (Buhârî, "Mevâkitü's-şalât", 6; Müslim, "Mesâcid", 282).

Namaz Allah ile kul arasındaki ilişkiyi bir ömür boyu amelî olarak sürdüren, insanın eylemlerini dinî ve ahlâkî hükümler çerçevesinde geliştirmesine yardımcı olan bir ibadettir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de namazın ahlâkî tesirlerine ve kötülüklere karşı koruyucu özelliğine işaret edilerek, "Şüphesiz namaz hayâsızlıktan ve kötülükten meneder" buyrulur (el-Ankebût 29/45). Hem zâhirî şartlarına ve rükünlerine hem ihlâs, huşû, takvâ gibi mânevî

şartlarına özen gösterilerek kılınan namaz hayâsızlık ve kötülük olarak değerlendirilen tutum ve davranışlarla uyuşmaz. Namaz âdeta bir nasihatçı ve uyarıcı gibi kişiyi bu davranışlardan meneder (M. Tâhir İbn Âşûr, XX, 259). Namaza devam edildikçe genellikle kötülüklerle ve günahlara karşı koyma duygusu gelişir. Böylece kişi büyük günahlardan uzaklaşmaya başlar, alıştıklarından pişmanlık duymaya tövbe etmeye yönelir. Bazı müfessirler, yukarıdaki âyeti tefsir ederken Hz. Peygamber'in namazın bu özelliğini açıklayan bir hadisine yer verirler (*Müsned*, II, 447; Zemahşerî, III, 207).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "şlv" md.; *Li-sânü'l-'Arab*, "şlv" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "şlv" md.; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "şlv" md.; *Müsned*, II, 180-187, 447; III, 128, 199; V, 231, 237; Dârimî, "Şalât", 42; Buhârî, "İmân", 1, 2, 34, "Tevhîd", 48, "Ezân", 18, 30, 155, "Şalât", 1, "Cihâd", 98, "Bed'ü'l-halk", 6, "Mevâkitü's-şalât", 4, 6, "Teheccüd", 6, "Tefsîr", 33/10; Müslim, "İmân", 8, 10, 19-22, 29, 31, 137-140, 259, "Tahâret", 14, 15, "Mesâcid", 135-146, 176, 178, 179, 202, 205, 206, 245-250, 282, "Şalât", 215, "Şalâtü'l-müsâfirîn", 1, 3, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 132; İbn Mâce, "Şalât", 94, "Mevâkitü's-şalât", 1; Ebû Dâvûd, "Şalât", 9, 26, 73, 144, 145; Tirmizî, "Şalât", 188, 213, "İmân", 3, 8, "Mevâkitü's-şalât", 13, 182; Nesâî, "Şalât", 9, "Mevâkitü's-şalât", 7, 35; Mukâtil b. Süleyman, *el-Eşbâh ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (nşr. Abdullah Mahmûd Şehhâte), Kahire 1414/1994, s. 139; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 243-245; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (Şâkir), XIII, 521 vd.; *Debbusi'nin "el-Esrar fi'l-Usul ve'l-Furu'" Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlilî* (haz. Salim Özer, doktora tezi, 1997), EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 57-147; Serahsî, *el-Mebsût*, I, 127-253; II, 2-149; Gazzâlî, *İhyâ*, Beyrut 1417/1997, I, 194-275; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Kahire), III, 207; Kâsânî, *Bedâ'î*, I, 89-299; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, Kahire 1975, I, 96, 214; Muvaqqadî İbn Kudâme, *el-Muğni* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî - Abdülfettâh M. el-Hulvî), Riyad 1419/1999, II, 5-615; III, 5-359; Kurtubî, *el-Câmi'*, III, 208-213; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eşer*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), I, 148-149; İbn Cüzevî, *el-Kavâninü'l-fıkhiyye*, Tunus 1982, s. 46-96; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, I, 201-379; Bedreddin el-Aynî, *Ümdetü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, III, 287; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, I, 216-524; II, 3-152; *Tecrid Tercemesi*, II, 260-281; Buhârî, *Keşşâfü'l-kinâf*, I, 221-453; Şah Veliyyullah ed-Dihlevî, *Hüccetullâhi'l-bâliğa* (nşr. Seyyid Sâbık), Kahire - Bağdad, ts. (Mektebetü'l-Müsenâ), I, 151-154; Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, IV, 497; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Tuğ), I, 728-734; a.m.f., *İslâm'a Giriş* (trc. Kemal Kuşçu), İstanbul 1961, s. 60; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, VI, 473-475; Cezirî, *el-Mezâhibü'l-erba'a*, I, 176-178; T. İzutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan* (trc. Süleyman Ateş), Ankara, ts. (Kevser Yayınları), s. 139-141; M. Enis Ubâde, *eş-Şalât ve's-şuyâm ve merâhilü teşri'ihimâ*, Kahire 1395/1975, s. 32-42; Muhammed el-Hudârî, *Târihu't-teşri'i'l-İslâmî*, Beyrut 1400/1980, s. 34-38; M. Tâhir İbn Âşûr, *et-*

Tahrîr ve't-tenvîr, Tunus 1984, II, 468; XX, 259; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletüh*, Dimaşk 1405/1985, I, 493-829; II, 5-444; Süleyman Uludağ, *İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti*, Ankara 1995, s. 80-85; Ali Osman Ateş, *İslâm'a Göre Cahiliyye ve Ehl-i Kitâb Örf ve Âdetleri*, İstanbul 1996, s. 43-51; Hayreddin Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, İstanbul 1996, I, 110-120; a.m.f., *İslâm Hukuk Tarihi*, İstanbul 1999, s. 74-75; a.m.f. v.dğr., *Kuran Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara 2003-2004, I, 259-260; IV, 256-257; H. Mehmet Soysaldı, *Kuran ve Sünnet Işığında İbadet Tarihi*, Ankara 1997, s. 23-82; Tahir Olgun [Tâhirülmevlevî], *Müslümanlıkta İbadet Tarihi* (haz. Cemâl Kurnaz), Ankara 1998, s. 50-146; H. Yunus Apaydın, "Namaz", *İlmihal*, İstanbul 1999, I, 217-378; Muhsin Demirci, *Kur'an'ın Temel Konuları*, İstanbul 2000, s. 227-236; Abdullâh Kahraman, *İslâm'da İbadetlerin Değişmezliği*, Sivas 2002, s. 218-249; Esra Gözeler, *Samî Dini Geleneğinde Salât, Saum ve Zekât Kavramlarının Semantik İncelemesi* (yüksek lisans tezi, 2005), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 52-81; Esma Sayın Ekerim, *Namaz ve Karakter Gelişimi*, İstanbul 2006, tür.yer.; Hüseyin Certel, "Psikolojik Bir Yaklaşımla Sözlü ve Filî Şart ve Rükûnlarıyla Namaz", *EAÜİFD*, sy. 13 (1997), s. 329-345; Mesut Okumuş, "Semantik ve Analitik Açından Kur'an'da 'Salât' Kavramı", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, III/6, Çorum 2004, s. 1-30; A. J. Wensinck, "Salât", *İA*, X, 111-123; G. Monnot, "Şalât", *El²* (İng.), VIII, 925-934; "Şalât", *Mu.F.*, XXVII, 51-132; İbrahim Kâfi Dönmez, "Namaz", *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, III, 427-446; Beşir Gözübenli, "Nafîle Namazlar", a.e., III, 405-422; Ferhat Koca, "İbadet", *DİA*, XIX, 241, 244-245; Hayati Hökelekli, "İbadet", a.e., XIX, 250-251; Gerhard Böwering, "Prayer", *Encyclopaedia of the Qur'an* (ed. J. D. McAuliffe), Leiden 2004, IV, 215-231.

🕌 M. KÂMİL YAŞAROĞLU

NAMAZGÂH

(نمازگاہ)

Açık havada
namaz kılmaya mahsus yer.

Farsça namazgâh ve Arapça karşılığı olan musallâ kelimeleri genelde namaz kılan her yeri ifade eder. Fıkıh terimi olarak yerleşim merkezlerinin dışında bayram, yağmur duası (istiskâ) ve cenaze namazlarının kılındığı belirli yerler için kullanılır. Arapça'da buna ayrıca **cebbâne** (sahra), Farsça'da **ıydgâh** da (bayram yeri) denir. "İbrâhim'in makamından musallâ edin" âyetinde (el-Bakara 2/125) kelime "imamın namazda duracağı yer" anlamında geçer. Hadislerde hem kişinin durup namaz kıldığı (Buhârî, "Şalât", 46; Müslim, "Mesâcid", 287) hem daha sonra terimleşen anlamıyla bayram namazının kılındığı (Buhârî, "İdeyn", 22) yeri ifade eder. Türkçe'de namazgâh, bayram gibi belli zaman-

NAMAZGÂH

larda namaz kılınan musallâlar yanında yol kenarlarında yolcular için yapılan üstü açık mescidler için de kullanılmıştır. İslâm tarihindeki ilk mescidlerin çoğu bu tarzda inşa edilmiştir. Hz. Peygamber'in Kubâ'da yaptığı ilk mescid ve cuma namazı kılınan Rânûnâ vadisindeki Benî Sâlim Mescidi de (Mescid-i Âtike) böyleydi. Resûlullah uzun bir sefere çıktığında dinlendiği yerlerde tesbit edilen uygun bir alan temizlenir, etrafına taşlar dizilerek sınırları belirlenir ve burası namazgâh edinilirdi. Resûl-i Ekrem'in Tebûk Seferi esnasında on beş kadar yerde böyle açık mescidler yapılmıştır (Vâkidî, III, 999; İbn Hişâm, IV, 179). Hz. Peygamber Mekke yolunda da çeşitli yerlerde namazgâhlar edinmiştir (Buhârî, "Şâlât", 49). Bu gelenek daha sonraki dönemlerde de devam etmiş, namazgâhlar zaman zaman zaman ordunun konakladığı yerler olmuştur.

Resûl-i Ekrem, Mescid-i Nebevî'nin Mescid-i Harâm'dan sonra en faziletli mescid olduğunu belirtmesine rağmen daha fazla cemaatin katılabilmesi için bayram ve cenaze namazlarında ve yağmur duasında musallâyâ çıkardı. Bayram musallâsı Medine'nin üç vadisinden biri olan Buthân'da olup Mescid-i Nebevî'ye yaklaşık 500 m. mesafedeydi. Resûlullah, ramazan ve kurban bayramı günlerinde sabah namazını Mescid-i Nebevî'de kılar, ardından tek birlerle musallâyâ giderdi. Kendisine Necâşî tarafından hediye edilen bir asâ veya mızrak (aneze) birlikte götürülür ve bayram namazı kıldıracağı yerin önüne sütne olarak dikilirdi. Kurban bayramında namazın ardından musallâ yakınında kurban keser ve daha sonra ayrı bir yoldan geri dönerdi. Rivayetlerden, musallânın ibadet edilen bir mekân olması yanında kadın erkek, kü-

çük büyük herkesin katılımıyla bayramın kutlandığı bir yer olduğu anlaşılmaktadır. Bu musallâ bayram namazları dışında yağmur duası için de kullanılmıştır. Cenaze namazı kılınan musallânın burası mı yoksa Bakiu'l-garkad'da ayrı bir musallâ mı olduğu konusunda ihtilâf edilmiştir (İbn Hacer, III, 187, 199). Hz. Peygamber, Necâşî'nin vefatında kıldıracağı giyabî cenaze namazına iştirakin fazla olmasını arzu ettiğinden Buthân'daki bayram musallâsını tercih etmiş olabilir. Cenaze namazları için bayram musallâlarının tercih edilmesine daha sonraki dönemlerde de rastlanır (İbn Kesîr, XIV, 214). Bununla birlikte mezarlıklarda ayrı musallâların yapımı devam etmiştir.

Medine namazgâhında Resûlullah'ın sağlığında ve Hulefâ-yi Râşidin döneminde mihrap ve minber yoktu. Sadece yağmur duası için Hz. Peygamber'in minberinin bir defa getirilip geri götürüldüğü bilinmektedir (Ebû Dâvûd, "İstiskâ", 2). Hz. Osman'ın hutbeyi kerpiçten yapılmış bir minber üzerinde okuduğuna dair bir rivayet nakledilirse de (İbn Hacer, II, 449) dâimî minberin ilk defa Mervân b. Hakem'in Medine valiliği döneminde Kesîr b. Salt tarafından yapıldığı şeklindeki rivayet daha sahihtir (Buhârî, "İdeyn", 6; Müslim, "İdeyn", 9). Sahâbeden Ebû Saîd el-Hudrî bunu bid'at sayıp itiraz etmiş, Mervân ise sesini duyurabilmek için daha yüksek bir yere ihtiyaç olduğunu söylemiştir (İbnü'l-Hâc el-Abderî, II, 286). Medine musallâsının yerine Gamâme Mescidi inşa edilmiştir.

Daha sonraki dönemlerde şehirlerde ve yeni kurulan yerlerde bayram namazları için kible kısmında taştan sabit mihrap ve minber bulunan geniş namazgâhlar yapılmıştır. Zengiler devrine ait Musul musallâsı böyle idi. Bu musallânın ön kısmına iki revakla ahşap bir minber daha eklenmiş ve imam-hatip tayin edilmiştir (İbn Kesîr, XIII, 63). Medine'de ve burada olduğu gibi bazı musallâlar zamanla dâimî namaz kılınan mescide dönüştürülebiliyordu. Şehir idare merkezi ise halife veya sultan, merkez değilse valiler ve idareciler bayramlarda merasimle musallâyâ giderdi. Şehrin gelişmesiyle musallâların yerleri değişiyordu. Bağdat'ta yeni bir musallâ yapılıncaya eskisi Musallâtü'l-atîk diye anılmıştır.

Fikhî tanımları bakımından mescid (cami) daha geniş, musallâ daha dar bir anlama sahiptir; her musallâ aynı zamanda bir mescid olsa da her mescid musallâ değildir. Fikhî hükümleri açısından mescid ile musallâ arasında bazı farklılıklar görül-

mektedir. Hanefîler'e göre cünüp veya hayızlı kimselerin mescide girmesi, Şâfiîler'e göre ise mescidde kalması haramdır; ancak bunların bayram veya cenaze namazlarının kılındığı musallâlara girmesinde bir sakınca yoktur. Çünkü bu yerlerin etrafı korunaklı olmayıp yolcular konaklamakta ve toplanma yeri olarak da kullanılmaktadır. Hanbelîler'e göre ise tam namaz sayılmayan cenaze namazının kılındığı musallâda hüküm böyle olmakla birlikte bayram musallâsı bu konuda mescid gibidir.

Hanefî ve Hanbelî mezheplerinde yağmur vb. bir engel bulunmadıkça bayram namazlarını musallâda kılmak sünnettir. Mâlikîler bunu mendup saymış, Şâfiîler ise mescidin dar olması halinde musallâyâ çıkmanın sünnet, aksi takdirde mescidde kılmanın daha faziletli olduğunu belirtmiştir. Ancak Hanbelîler'le Mâlikîler, Mekke'yi bu hükmün dışında tutarak Kâbe sebebiyle Mescid-i Harâm'da kılmayı sünnet kabul etmiştir. Yeme içme, yüksek sesle konuşma, uyuma, alışveriş vb. mescidlerde hoş karşılanmasa da bunların musallâda bir sakıncası bulunmamaktadır. İtikâf ve tahiyetü'l-mescid konusunda da musallâ mescid hükmünde değildir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, II, 109, 438, 439, 529; Buhârî, "Şâlât", 46, 49, 90, 91, "İdeyn", 6, 14, 15, 16, 18, 22, "İstiskâ", 20, "Cenâ'iz", 60; Müslim, "Mesâcid", 287, "İdeyn", 1, 2, 9, 10, 12, "İstiskâ", 1, 2, 3; Ebû Dâvûd, "İstiskâ", 2; a.m.f., *el-Merâsil*, Kahire 1310, s. 4; Şâfiî, *el-Üm* (nşr. Ali Muhammed v.dğr.), Beyrut 1422/2001, II, 53-54, 88, 89; Vâkidî, *el-Megâzi*, III, 999; İbn Hişâm, *es-Sire*, IV, 179; İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere*, I, 68, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 143-145; Belâzürî, *Ensâb*, I, 273; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), X, 31; Nerşahî, *Târîh-i Buḥârâ* (trc. Ebû Nasr Ahmed el-Kubavî), Tahran 1363, s. 67 vd., 71, 72; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 125; Nevevî, *Şerḥu Müslim*, XI, 194; İbnü'l-Hâc el-Abderî, *el-Medḥal*, Kahire 1401/1981, II, 283, 284, 286, 287; İbn Kudâme, *el-Mugnî* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki - Abdülfettâh M. el-Hulv), Kahire 1407/1987, III, 260 vd.; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Ahmed Ebû Müslim v.dğr.), Beyrut 1987, XIII, 63; XIV, 48, 214; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (nşr. M. Fuâd Abdülbâki - Muhibbüddin el-Hatîb), Beyrut 1379, II, 448, 449, 450, 472, 473; III, 187, 199; Buhârî, *Keşşâfü'l-kınâ*, II, 52-53; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 488; Ahmed Abdülmecid Herîdî, *Fihristü Hıtaḥî Mısır*, Kahire 1984, III, 349; Uğur Tanyeli, "Musalla, İdgâh, Namazgâh: Tanımsız Bir Mimari Olgu", *Üçüncü Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Ankara 1999, I, 232 vd.; Mustafa Özdamar, "Namazgâhlar", *VD*, XX (1988), s. 221 vd.; J. Pedersen, "Mescid", *İA*, VIII, 14; A. J. Wensinck, "Musallâ", *EI*² (İng.), VII, 658 vd.; J. Burton-Page, "Namazgâh", a.e., VII, 947; "Mescid", *Mv.F*, XXXVII, 194, 215-217; "Musallâ", a.e., XXXVIII, 29-31; Dihhudâ, *Luḡatnâme* (Muîn), XIII, 20103.

NEBİ BOZKURT

Anadoluhisarı Namazgâhı - İstanbul

